

X. Crisi sistèmica i desigualtats. Entre societats ecocomunitàries i ecofeixismes

Luis González Reyes

Traducció de l'original en castellà a càrrec de Clàudia Custodio Martínez

---

La transició ecosocials s'enfronta a tres reptes fonamentals: el grau de profunditat i l'amplitud dels canvis necessaris, l'alta velocitat a la qual han de produir-se aquestes transformacions i que moltes d'aquestes mutacions tindran lloc inevitablement. Entre els possibles escenaris de transició, només el Decreixement (D) respon als reptes ambientals, però comporta una destrucció molt important d'ocupació. Tot i això, és l'opció menys dolenta en un context en què les bones ja no són factibles. L'escenari D té oportunitats inèdites de desenvolupar-se en els escenaris futurs, però també creixen les condicions pel creixement de nous feixismes. Limitar les opcions de nous feixismes implica aconseguir una forta redistribució de la riquesa i projectar de manera majoritària els imaginaris socials emancipadors.

Tres reptes de les transicions ecosocials

Cada vegada és més evident que estem vivint una profunda crisi sistèmica que s'està carregant el nostre ordre socio-econòmic. L'any 2020 ha sigut especialment meticulós en evidències: incendis sense precedent a Austràlia i Sibèria (causats pel canvi climàtic), onades de calor a l'Àrtic, tempestes excepcionals com el Glòria a Llevant (altre cop el canvi climàtic), grans plagues de llagostes a la Banya d'Àfrica (també l'emergència climàtica), una pandèmia que ha aturat a mig món (una de les causes ha estat la disrupció ecosistèmica) i una crisi econòmica de les que només es donen una vegada cada segle en el capitalisme, i l'última va ser fa tan sols dotze anys (que tenia la crisi energètica com un dels seus motors). Per això, la transició ecosocial és un repte inevitable.

Aquesta transició ecosocial s'enfronta a tres desafiaments fonamentals. El primer és el grau de profunditat i l'amplitud dels canvis necessaris. El segon és l'alta velocitat a la qual han de succeir aquestes transformacions. I el tercer consisteix en que moltes d'aquestes mutacions es produiran inevitablement, però sense que les societats tinguin la capacitat de planificar-les ni de dirigir-les.

Pel que fa a la profunditat i amplitud dels canvis necessaris en destaquen tres aspectes fonamentals que requereixen un canvi. El primer és la nostra matriu energètica, que ha de passar de basar-se en combustibles fòssils a fer-ho en energies renovables. Només així es poden esquivar els pitjors escenaris de l'emergència climàtica o de l'extinció massiva d'espècies. Això no és un canvi nemi, ja que les energies renovables tenen característiques diferents dels combustibles fòssils. En concret, fins i tot en un escenari de màxims, aportarien bastant menys energia total que la que estem utilitzant en l'actualitat i, a més, seria menys versàtil. Això es deu a la seva característica intrínseca de fonts poc concentrades, que són fluxos (i no *stocks* com els combustibles fòssils) i que estan subjectes a una certa intermitència. Per això, un món articulat basant-se en les renovables implica una altra economia i una altra societat (Fernández Durán y González Reyes, 2018).

El segon factor és que no només cal canviar les fonts energètiques, sinó també molts materials degut al seu esgotament i impacte en la seva extracció. Des del fòsfor, indispensable en l'agricultura industrial, fins a diferents elements centrals en les renovables d'altres prestacions (incloent-hi el coure, l'indi, el tel·lur, l'estany, la plata o el gal·li) (Capellán-Pérez et al., 2019). És a dir, que transició energètica a més ha de ser cap a unes renovables tecnològicament i materialment senzilles. El canvi de la base material de la nostra economia implica una transició d'economies d'extracció (minereres), a economies de producció que no són altres que les agrícoles. D'economies basades en minerals, a altres articulades per la biomassa.

Per si no fos prou, a més, esdevé imprescindible un canvi de model econòmic, ja que el capitalisme requereix un creixement constant per no entrar en crisi (és a dir, per poder funcionar) i aquest és impossible de mantenir. Entre altres factors, això es deu al fet que existeix una correlació lineal a escala global

entre el PIB i el consum material i energètic. No existeix la desmaterialització de l'economia (Parrique et al., 2019). Si volem que aquest canvi transcendeixi el capitalisme, que construeixi economies feministes, ecològiques i solidàries, ha d'articular-se al voltant d'un procés de dessalarització i desmercantilització en el que la població guanyi autonomia en la satisfacció de les seves necessitats (González Reyes y Actis, 2019).

Entrem en el segon desafiament: la velocitat de la transició. Un dels elements que obliguen a una transició accelerada és l'emergència climàtica. El canvi climàtic no és un procés lineal. Passat un llindar determinat (que probablement estigui en un increment de temperatura d'1,5°C, del que ja som molt a prop), serà igual quantes emissions realitzi el metabolisme humà, perquè el propi planeta es convertirà en emissor net de gasos d'efecte hivernacle. I això no cessarà fins a assolir un altre nou equilibri de 4-6°C superior al preindustrial (Steffen et al., 2018), que faria que la gran majoria de la Terra sigui inhabitable per l'ésser humà (Hansen et al., 2017). Una cosa similar li ocorre a la disfunció ecosistèmica.

Per això, tenint en compte l'emergència climàtica, necessitem determinar quina hauria de ser la reducció de les emissions per no sobrepassar 1,5°C. Nacions Unides planteja que hagi de ser del 7,6 % anual a escala global (UNEP, 2019). Això implica una reducció del 58% el 2030 respecte de les emissions de 2019. Però, en un món marcat per la desigualtat, les responsabilitats d'uns territoris i altres són molt diferents. Per Espanya, que és un dels principals emissors històrics i per càpita del món, les reduccions haurien de ser majors, almenys d'un 10 % l'any. Això significa una baixada del 65% el 2030. Per fer-nos una idea del que això suposa, les reduccions que es van produir a l'antiga URSS, quan es va col·lapsar van ser del 4% en els anys que van ser més importants. Estem parlant de gairebé el doble, a escala planetària i sostingudes en el temps.

Això té un corollari i és que no podem realitzar programes en dos temps del tipus "primer es fa el més fàcil per guanyar temps i després el difícil". El canvi ha de ser en un únic pas. Realitzar-se de cop.

Finalment, varies de les transicions es produiran inevitablement i amb bastant celeritat. Per exemple, més enllà de les voluntats polítiques, els combustibles fòssils estan donant clars símptomes d'esgotament geològic i les empreses del sector estan reduint fortament les seves inversions (perquè els resulten ruïnoses) (Global Witness, 2019). Això implica que la reducció de la disponibilitat energètica, que ja estem vivint, s'accentuarà. Considerant la dependència del capitalisme global dels combustibles fòssils, un aprofundiment de la crisi vigent és més que probable. Això és un problema de primer ordre, ja que, en escenaris caòtics, aquells que són més vulnerables tenen moltes opcions de veure compromesa molt seriosament la satisfacció de les seves necessitats.

A més, el canvi climàtic acompanyarà la Terra en els pròxims mil·lennis, fins i tot encara que aturéssim en sec les emissions de gasos d'efecte hivernacle, i el mateix es pot dir de la disfunció ecosistèmica. Pensar el contrari és dotar l'ésser humà de capacitats que no posseeix, encara que faci ús de la tecnologia.

Canvis necessaris en l'economia per afrontar aquests reptes

Considerant aquests reptes, hem modelat per a Espanya quin tipus de transformacions caldria dur a terme en el món del treball i, per tant, en l'economia (González Reyes et al., 2019). Amb aquest propòsit, hem creat tres escenaris.

En el primer, que denominarem *Business as Usual* (BAU), plantegem que tot seguís en el mateix sentit que va en l'actualitat. L'opció BAU està exemplificada per l'eliminació de Trump o de la Junta d'Andalusia de la normativa ambiental, o l'aposta de la Xina pel carbó. Tot això, acompanyat per una creació ingent de diners que acaba en gran part en l'economia més contaminant (Flores, 2020).

El resultat és catastròfic, ja que les emissions, segons el model que hem construït, augmentarien un 21% el 2030 respecte a 2019. El que tindriem al davant serien estius encara més tòrrids i llargs, amb el que això comporta de reducció de la disponibilitat d'aigua pel turisme o l'agricultura (no oblidem que l'estiu ja dura, a la península Ibèrica, 5 setmanes més). O borrasques com el Glòria i el Fiolmena més freqüents, virulentes i encadenades.

Fins i tot sense entrar en un canvi climàtic descontrolat, entre 1999 i 2018 van morir al món 495.000 persones com a conseqüència directa de més de 12.000 fenòmens meteorològics extrems (Eckstein et al., 2019). I la previsió és que entre 2030 i 2050 es produiran 250.000 morts addicionals a l'any només per la incidència del canvi climàtic en la malnutrició, la malària, així com defuncions per diarrees i onades de calor (WHO, 2018). A més, un dels fenòmens que s'està veient ampliat i reforçat per l'emergència climàtica són les pandèmies (Colin et al., 2020). I, repeteixo, això és amb el canvi climàtic "lleuger" que tenim. Els impactes es disparen exponencialment a mesura que augmenta la temperatura (IPCC, 2019) i una de les coses que ens ha ensenyat la pandèmia de COVID-19 és entendre la importància de les corbes que creixen de manera exponencial.

Però en realitat l'opció BAU té encara més impactes. En apostar per seguir articulant el metabolisme social al voltant de la mineria de combustibles fòssils i d'una gran varietat d'elements està irremediablement condemnada al curt termini, ja que estem en una època d'esgotament energètic i material (Nieto et al., 2020). A més, aquesta opció també implica una ràpida disrupció de molts ecosistemes (Triso et al., 2020). Avui dia, sense augmentar la degradació ambiental, les 18 funcions ecosistèmiques més importants per a la humanitat ja estan en recessió (Díaz et al., 2019). Entre elles s'hi troben la pol·linització (de la que en depèn una part substancial de l'agricultura), la formació del sòl, la regulació del pH oceànic o la qualitat de l'aire. Totes elles imprescindibles per a la vida.

Per tot plegat, l'escenari BAU és clarament el pitjor, també per a l'ocupació, ja que no hi ha feina en un planeta devastat. Les polítiques d'aquest tipus impliquen que no hi hauria cap preparació de les classes populars davant del terrible cop que ja s'està produint i que anirà en augment degut a la crisi sistèmica. Per això, l'escenari BAU pot ser l'avantsala d'ecofeixismes.

El segon escenari és el *Green New Deal* (GND). Inclou els components habituals de les propostes de capitalisme verd, amb el fort increment de les renovables d'alta tecnologia, les TIC (Tecnologies de la Informació i la Comunicació) i l'estat social. Però, a la vegada, és un GND decreixentista, ja que també modela una reducció de la mobilitat o de la climatització dels espais públics i privats, i una reconversió cap a l'agricultura ecològica. Aquest escenari no contempla que, en la propera dècada, existeixi cap límit en la disponibilitat material i energètica, el que és molt poc probable.

L'escenari GND redueix de forma considerable les emissions (-45%), però es queda lluny de fer-ho de manera suficient (-65%), inclús sense considerar la justícia climàtica (-58%). Podríem dir que va a una velocitat inadequada. I la velocitat és fonamental en un context d'emergència climàtica ja que, com més temps triguem a aconseguir que la concentració de CO₂ se situï per sota de les 350 ppm (actualment supera àmpliament les 400), més possibilitats hi haurà de que es traspassi el llindar dels 1,5°C.

Quan es modela un GND no decreixentista a escala mundial, el que apareix és que, a curt termini, augmentarien les emissions de gasos d'efecte hivernacle i, a mitjà termini, la reducció seria insuficient (Nieto et al., 2020). A més, faltarien materials a la Terra perquè pogués realitzar-se a escala global. A això se li poden sumar la incapacitat de les renovables per mantenir el nivell de vida actual (Fernández Durán y González Reyes, 2018; Capellán-Pérez et al., 2019). El GND és una falsa solució òptima. Aquestes opcions no existeixen.

El tercer escenari és el Decreixement (D). Aquest construeix una economia més petita, local i integrada en els ecosistemes (és a dir, més agroecològica i menys industrial). A més, l'escenari D també aposta per la dessalarització, construint així una autonomia política i material per trencar amb el capitalisme. Per visualitzar el nivell d'activitat econòmica, el 2030 aquesta seria una mica inferior a la que ha existit a l'abril de 2020 a Espanya, durant la part més dura del confinament fruit de la pandèmia de la COVID19 (González Reyes, 2020a). Una manera d'expressar la localització de l'economia és que el model planteja una retallada d'un 80% del tràfic marítim (principal font d'entrada de mercaderies).

Si analitzem els diferents sectors productius (taula següent), les ocupacions i les hores de feina dedicades a la construcció, transport, finances, turisme, indústria i TIC haurien de descendir considerablement. En el cas del turisme, les hores no es desplomarien perquè el sector de la restauració tindria només un descens moderat, però no el de l'allotjament. Respecte a la indústria, encara que hi hagi una reducció neta d'hores de treball, el més significatiu és la reconfiguració del sector, amb una diversitat molt més gran del teixit productiu per poder fer front a una economia menys globalitzada. Això es mostra en la revitalització del processament d'aliments, la fabricació de mobles o el tèxtil. A més, s'apostaria per un sector industrial de baix impacte ambiental.

	Ocupació 2019 (milions)	Ocupació 2030 amb el mateix mercat laboral (milions)			Ocupació 2030 amb jornada de 30 hores (milions)		
		BAU	GND	D	BAU	GND	D
TOTAL	19,30	21,79	20,34	17,347	25,90	24,18	20,61
% de variació	*	13%	5%	-10%	34%	25%	7%
Cures remunerades	3,87	4,03	5,17	3,79	4,42	5,67	4,16
Comerç	2,77	3,28	2,91	2,55	4,31	3,82	3,35
Altres serveis	2,38	2,13	2,31	2,01	2,56	2,78	2,43
Turisme	1,70	2,17	1,62	1,41	2,75	2,06	1,79
Transport	1,45	1,62	0,98	0,76	2,01	1,22	0,95
Alimentació	1,35	1,44	1,50	2,07	1,92	1,99	2,75
Construcció	1,44	2,18	0,88	0,62	2,57	1,04	0,74
Indústria	1,34	1,56	1,32	1,16	1,84	1,56	1,37
Administració Estat	1,29	1,29	1,46	1,26	1,53	1,74	1,50
Oci	0,52	0,55	0,67	0,61	0,61	0,75	0,69
Finances	0,45	0,55	0,54	0,34	0,55	0,55	0,34
TIC	0,45	0,65	0,82	0,38	0,61	0,76	0,36
Energia	0,11	0,15	0,17	0,12	0,09	0,11	0,08
Residus	0,09	0,10	0,09	0,09	0,07	0,06	0,06
Investigació	0,06	0,06	0,07	0,06	0,03	0,04	0,03
Silvicultura	0,03	0,05	0,08	0,10	0,01	0,02	0,03

Taula: Ocupació per sectors el 2019 i ocupació per escenaris el 2030 amb i sense repartiment del treball remunerat.

En contraposició, el sector de l'energia i, sobretot, de la silvicultura i l'alimentació experimentarien fortes pujades. A més, es reconfigurarien de manera apreciable. L'energia evolucionaria des d'un mix basat en els combustibles fòssils d'importació cap a un altre de renovables en el que aquestes no només produeixin electricitat, sinó també treball directe. Conviurien aprofitaments de les energies renovables altament sofisticats (com un molí eòlic de 7MW), amb altres de més senzills i realment renovables (com un molí per extreure aigua del subsòl). En el cas de l'alimentació es desenvoluparia amb força l'agroecologia.

El resultat final és que el sector alimentari passaria a ser el tercer amb més hores dedicades, només per darrere del de cures remunerades (sanitat, educació, etc.) i comerç, i a un nivell similar que el de serveis no englobats en altres categories. En canvi, el transport i la construcció, que el 2019 tenien un número d'ocupació similar a l'alimentació, el turisme, la indústria i l'administració de

l'Estat, deixarien d'estar al nivell de tots aquests sectors i quedarien en un tercer escalafó d'importància en termes d'ocupació.

En el pla personal, les emissions de climatització dels espais públics i privats es reduirien un 50%. Això implicaria, més enllà de mesures d'augment de l'eficiència, canviar aires condicionats per ventiladors, o passar a escalfar les cases a escalfar determinades estances (el bany o la sala d'estar) o a les persones (brasers sota les faldilles de les taules). També hi ha una fortíssima reducció de la mobilitat en avió, i, en menor mesura, però també molt substancial, en automòbil.

L'escenari D assoliria les reduccions necessàries de gasos d'efecte hivernacle (-68%) d'acord amb criteris de justícia ambiental internacional. Però, a diferència dels escenaris BAU i GND, que crearien ocupació neta mantenint l'actual mercat laboral, destruiria 2.000.000 de llocs de treball. No fa falta explicar quines implicacions té això per una societat dependent del treball remunerat per satisfer les seves necessitats, afligida per un alt nivell de desocupació crònic i marcat per fortes desigualtats en el repartiment de la riquesa, una de les expressions del qual és el desmantellament progressiu dels serveis públics.

Això pel que fa al treball remunerat. Pel que fa al treball no remunerat, que és més de la meitat del treball que realitza ara mateix la societat espanyola (el 53%), en l'escenari D modelem un increment d'aquests treballs per autogestionar en l'àmbit familiar part de les cures que deixa de promoure el mercat. Malgrat el fort apoderament de les dones en els últims anys, aquests treballs segueixen estant condicionats per una societat encara patriarcal, en la que, a més, la violència masclista és estesa, el que mostra un altre risc que representa l'escenari D.

En qualsevol cas, per les majories socials (per les classes privilegiades o per altres éssers vius és possible que l'opció a elegir fos una altra) l'opció menys dolenta de les tres (BAU, GND i D) és la que dibuixa l'escenari D. Ho és perquè és la que atén les urgències ambientals. L'existència d'una naturalesa equilibrada és un element bàsic per a la supervivència, ja que som ecodpendents. També ho és perquè és l'escenari que obre possibilitats majors de societats justes i democràtiques, com abordarem més endavant.

La política en temps de triatges

Una de les escenes més dures que ens deixa la pandèmia del coronavirus és la del triatge, l'elecció de quin pacient rebrà més atenció en funció de les seves possibilitats de supervivència. Aquesta situació és conseqüència de les nefastes decisions polítiques preses anteriorment: les retallades en la sanitat pública, el procés continuat de degradació ambiental que ha augmentat la nostra exposició a noves pandèmies, el sistema altament globalitzat que facilita la dispersió de patògens o, en general, una organització social extremadament complexa que és molt vulnerable (González Reyes, 2020b).

A qui està atenent a urgències, ja li és igual tot el que va succeir en el passat i que ha portat a aquesta situació. Això ja no es pot canviar. El que importa és prendre la decisió menys dolenta en aquest moment, aquella que maximitzarà el nombre de persones que sobreviuran en condicions dignes. És una decisió en la qual és determinant no equivocar-se. Simplement i tràgicament, les opcions bones, que requereixen tenir els recursos materials i humans necessaris per ajudar a totes les persones que acudeixen a l'hospital, estan fora del seu abast.

El triatge en els hospitals per la pandèmia de COVID19 és una bona analogia del temps històric que vivim. Estem en una època marcada per l'elecció de les opcions menys dolentes, ja que les bones ja són impossibles. Fruit de moltes decisions que es van prendre en el passat i que ja no es poden revertir, estem vivint un temps de col·lapse sistèmic, el que implica triatges.

La nostra opció menys dolenta seria la dibuixada per l'escenari D. A priori, el decreixement de l'economia és l'opció políticament més increïble, però és quelcom que inevitablement anirà succeint a mesura que els límits ambientals retallin les possibilitats de continuar amb processos expansius. En realitat, la disputa no es troba entre el creixement i el decreixement, ja que els escenaris GND i BAU només poden mantenir el creixement durant un temps limitat. A partir d'aquí, l'escenari BAU reforçaria la seva empremta autoritària i injusta i el GND podria tenir diferents derives. El dilema real es troba entre el decreixement just o injust. Així que una qüestió central és com minimitzar el dolor social que, sens dubte, el desenvolupament de l'escenari D produiria i un decreixement injust, expressat en alguna forma d'ecofeixisme, maximitzaria.

En aquest decreixement, els canvis que viurem seran bruscos i ràpids. Això comporta que la manera majoritària de fer política serà a cop de shock (en gran part, ja ho és). Estem en temps de triatges en què les situacions d'excepció es multiplicaran. En un context així, la clau no és intentar evitar les crisis, cosa que té molt poques possibilitats d'èxit pel context de l'ordre establert que estem vivint, sinó en implementar-hi polítiques públiques enfocades a reduir l'impacte per les majories socials del següent shock. Tenir una gestió del *shock* no només a curt termini, sinó amb una mirada de mig i llarg recorregut entenent que l'antic ordre no és recuperable.

Evidentment, és molt més difícil fer política en un temps de triatges que en una època en la que són factibles solucions òptimes. En primer lloc, perquè la càrrega emocional de prendre les decisions menys dolentes és molt forta. En temps normals, podem permetre'ns una manera de ser flàccida. Deixar-nos portar pels automatismes col·lectius i individuals. En temps de triatges, tenim l'obligació vital i ètica de créixer en els reptes que enfrontem en les nostres vides i en les nostres opcions polítiques.

En segon lloc, perquè mentre que en les èpoques en les quals hi havia solucions bones la política podia estar conduïda per la il·lusió, avui està marcada per la por. Davant d'aquesta por, la nostra responsabilitat és transmetre esperança, ja que només una altra emoció ens pot ajudar a superar-la. Dic que és una responsabilitat perquè crec que és el que hem de fer, encara que flaquegi. Si no ho fem els i les que lluitem per un món just, democràtic i sostenible, ningú

ho farà, i sense esperança no hi ha procés de canvi emancipador que pugui tenir èxit (González Reyes, 2018).

No em refereixo a una esperança en solucions màgiques, ni en la tornada a la normalitat anterior. Això és impossible. Em refereixo a l'esperança que l'ensorrament d'aquest ordre sociocida i ecocida ens pugui brindar oportunitats de construir societats on la vida valgui la pena de ser viscuda. Una esperança centrada en el pensament lúcid (Cembranos, 2020). Ens aturem un moment a analitzar aquestes oportunitats.

Oportunitats per l'escenari D

L'escenari D és actualment el menys creïble des de la perspectiva econòmica, política i sociològica. Tanmateix, la història està plegada d'exemples en els quals ha sorgit l'improbable. D'una banda, l'improbable entès estadísticament (la victòria en Marató de l'Atenes lleugerament democràtica davant al molt més gran exèrcit persa). De l'altra, el que l'ésser humà considerava com a difícil que ocorregués, però que tenia bases sòlides a sota (el moviment indignat va sorgir perquè hi havia condicions sociològiques i materials per a fer-ho, encara que no es veiessin a venir). I moltes d'aquestes improbabilitats han condicionat de manera profunda l'esdevenir social.

Les crisis, a més de dolor, també porten esperança. Impliquen una catarsi ràpida, personal i social. Els processos que es veuen de lluny, aliens i complicats, s'entenen i se senten de cop. El canvi pren sentit, ja que l'ésser humà respon millor davant de problemes propers i concrets que llunyans i abstractes. Fruit d'aquesta catarsi, creixeran els valors col·lectius, ja que seran probablement imprescindibles per poder sobreviure amb un mínim de dignitat en els entorns venidors. El que és col·lectiu no és necessàriament emancipador, però és més fàcil que ho sigui que el que és individualista.

A més, les crisis discorren de manera discontinua i imprescindible, amb múltiples bifurcacions fruit de l'alta creativitat que generen. També provoquen que les velles maneres de fer les coses deixin de funcionar i de tenir credibilitat, i donen oportunitats a altres idees noves. És més, moltes de les polítiques i de les pràctiques per navegar en el col·lapse ja existeixen, són les que s'engloben, per exemple, al voltant de les economies feministes, ecològiques i solidàries. Així, on creix el perill també poden prosperar les oportunitats de salvació.

Per exemple, durant la fase més dura de la pandèmia de COVID19, clarament s'ha prioritzat la vida al creixement econòmic. Però no tan sols això, sinó que s'ha elaborat una definició de quins són els serveis essencials que coincideixen bastant amb els bàsics per tenir una existència digna: alimentació, sanitat, gestió de residus, cures a persones dependents, etc. Aquests serveis essencials encaixen amb la tríada decreixement-localització-renaturalització de l'economia de l'escenari D. I tot això s'ha produït amb un alt nivell de consens social. El que semblava impossible, de sobte, en poques setmanes, s'ha convertit en una realitat assumida.

El format social al qual s'encamina la humanitat serà de dimensió més reduïda. El petit canvia més de pressa i és potencialment més susceptible d'evolucionar cap a formats justos. Això últim també es pot dir de societats amb menys energia disponible i d'accés més universal, que són característiques de les renovables. I d'aquelles amb tecnologies més senzilles.

Oportunitats per a l'ecofeixisme

No només sorgeixen oportunitats per a escenaris emancipadors, sinó que també creixen, i molt, per a nous autoritarismes. Una de les expressions dels quals, però no l'única, són els feixismes. Aquests feixismes estaran molt impregnats per la crisi ambiental i és probable que tinguin un component fort d'ecologisme reaccionari, com de fet ja està passant a molts llocs d'Europa.

“Feixisme” és un terme que s'usa de forma relativament polisèmica, així que és necessari explicar primer a què em refereixo amb aquest terme. El feixisme de la primera meitat del segle XX va ser un moviment de masses nacionalista, organitzat contra els moviments obrers i les persones estrangeres, però també contra el liberalisme i la intel·lectualitat. Va tenir un fort caràcter autoritari, ja que s'articulava al voltant d'un lideratge messiànic. S'expressava a través de valors reaccionaris (tradicionalisme, nacionalisme, racisme, masclisme), la pràctica de la violència i la identificació entre política i espectacle. A més, va fomentar un fort alliberament emocional (victimisme, por, sentiment de pertinença).

La seva estratègia va consistir a fer-se amb l'Estat, cosa que van aconseguir especialment en zones on aquest estava més desacreditat. El feixisme no era anticapitalista, com va demostrar allà on va prendre el poder, forjant aliances amb el gran capital, al que va servir mantenint a ratlla el moviment obrer. Més aviat va suposar una re-invenió del capitalisme mitjançant l'abandó del liberalisme. Per això, encara que es va acompanyar d'un ideari d'adoració a la puresa ambiental en consonància amb la puresa ètnica, va resultar *desenvolupista* en les seves pràctiques.

Van funcionar com a motors del feixisme, d'una banda, les “classes mitjanes”, que van intentar, així, contenir l'ascens de les més baixes, i, de l'altra, les capitalistes, que van entendre que era la seva única opció per garantir la reproducció del capital. Però també s'hi van adherir sectors exclosos socialment, encara que en menor mesura. Va néixer i créixer en un context de manca material i d'incertesa existencial, amb la idea estesa que no hi havia recursos per a tothom i que no era possible respondre als problemes de manera solidària, pel que era “lògic” que el grup social “superior” passés per sobre de la resta.

A aquest moviment social és al que em refereixo al parlar de feixisme i no a qualsevol tipus d'autoritarisme o de política genocida. A la segona meitat del segle XX, el feixisme va esdevenir una força política minoritària o fins i tot residual, però això ha canviat irremissiblement a l'inici del segle XXI. El feixisme ha tornat per quedar-se.

En el context vigent de col·lapse, els feixismes s'estan alçant, d'una banda, des de parts substancials de les "classes mitjanes" que intenten, així, conservar els seus privilegis. També parts de les classes més populars amb pedigrí nacional. Aquests subjectes es caracteritzen per l'individualisme, la submissió a l'autoritat, l'agressivitat, el pessimisme sobre la naturalesa humana, el simplisme en la solució de problemes complexos i la por. D'altra banda, són impulsats des de les elits, ja que a mesura que avança el col·lapse sistèmic es va convertint en la seva millor opció per conservar la seva posició. Però això és un traç molt gruixut, fa falta determinar quins factors estan alimentant aquests feixismes per justificar la seva eclosió i articular maneres de frenar-los. En podem identificar vuit:

1. On la població estigui més desesperada fruit de ser conscient de la *infratisfacció* de les seves necessitats. Això és quelcom que s'estendrà a mesura que vagi avançant la descomposició dels serveis socials i del mercat, i la població segueix estant encadenada a un treball assalariat i al mercat per satisfer les seves necessitats. Així, la violència i la disposició al sotmetiment es combinen com a respostes a la frustració, la impotència i la por.

No caldria pensar només en la necessitat de supervivència, sinó també en altres com la de seguretat i la d'identitat. D'aquesta manera, el feixisme dota d'una identitat col·lectiva forta que dóna sentit a la vida de moltes persones en temps d'ensorrament de l'ordre pretèrit, però també de la vacuïtat contemporània.

En conseqüència, el feixisme puja per ser capaç de satisfer, almenys en part, les necessitats de la seva base social (en molts casos a costa dels grups que designarà com a bocns expiatoris). Per això, en el seu ascens juga un paper important en la creació de menjadors populars, de bandes per "garantir" la seguretat o de comunitats cohesionades que serveixin de refugi emocional i satisfacin la necessitat d'identitat.

En contraposició, una necessitat bàsica com la de la llibertat podrà ser autosacrificada per parts importants de la població per mantenir almenys la il·lusió d'un augment de seguretat. En tot cas, en el discurs de l'extrema dreta la llibertat individual (que en realitat és la d'exercir els privilegis) desenvolupa un paper molt rellevant.

2. Encara que el feixisme no és un moviment individualista, sinó que crea una poderosa identitat col·lectiva, sí que parteix de l'individualisme, de poblacions que tendeixen a optar per el "jo primer". Una essència del feixisme és la seva capacitat d'empatitzar amb el conjunt de la humanitat, el que dóna lloc a solucions del tipus "els espanyols primer".
3. Societats amb una forta desigualtat. En un context en què els mitjans de control social presents seran cada vegada més inviables (societat de la imatge, consumisme, escola, fàbrica, negociació amb els agents socials), les elits recorreran cada vegada més a incitar l'odi i la por, i a la repressió per sostenir l'ordre social actual.

Aquesta desigualtat és estructural, ja que resulta imprescindible pel funcionament del capitalisme i, a la vegada, constitueix una conseqüència del seu

desenvolupament. També és conseqüència de l'estil de vida i de les infraestructures construïdes. Per exemple, les poblacions empobrides que viuen en barris perifèrics depenen més de l'automòbil que les enriquides. I l'ús de l'automòbil serà cada vegada més inviable a mesura que avanci la menor disponibilitat d'hidrocarburs.

4. Això resulta més fàcil en espais on s'hi hagi sembrat ja la por a "l'altre/a", que justificarà la repressió, ajudarà a cohesionar el grup social dominant i facilitarà la persecució ètnica i de gènere pròpia dels feixismes. És a dir, que un altre factor de l'auge del feixisme són les societats multiculturals i no interculturals. El Ejido pot ser-ne un exemple paradigmàtic.

5. Les masses desorientades que no comprenen el que està passant són més fàcilment manipulables amb discursos demagògics que orientin la seva ràbia i frustració cap a la població més vulnerable. Als espais centrals, el gruix de la població no es troba en absolut preparada pel que està passant. A més, existeix una percepció difosa dels límits físics, i es conceben com a incompatibles la supervivència i la protecció de l'entorn, el que són errors dramàtics en temps de Capitalocè.

A l'hora de pensar en les causes de la desorientació social és necessari valorar la responsabilitat de la majoria de les esquerres cridades a aturar el feixisme, que estan obviant en els seus discursos, però sobretot en les seves pràctiques, els límits ambientals. La desorientació s'alimenta quan, per exemple, es fan les crides al creixement o es promet la reconstrucció de "l'Estat del Benestar" que, simplement, són impossibles al segle XXI. En contraposició, dins de la demagògia feixista hi ha missatges que expressen molt bé el que està succeint. Quan diuen "aquí no hi cabem tots", tenen raó, ja que es refereixen al fet que no s'hi cap mantenint un nivell de vida alt.

6. Aquestes opcions creixeran amb més facilitat en els Estats amb una major empremta colonial, aquells en els que el gruix de la població fa generacions que gaudeix d'un alt nivell de consum. D'aquesta manera, el feixisme és un moviment més propi dels territoris centrals (o dels semi-perifèrics) que de les perifèries, on amb prou feines existeix

7. També es desenvoluparan preferiblement a les "democràcies" menys consolidades, estats més desacreditats i, per suposat, estats ja autoritaris. Però sense oblidar que la història europea demostra com l'evolució des de democràcies parlamentàries cap a dictadures feixistes pot ser molt ràpida.

8. Només mitjançant un renovat domini sobre el cos femení està sent possible sostenir les tasques de cures i, a la vegada, intentar mantenir els beneficis empresarials. S'està reforçant l'adjudicació a les dones de la realització gratuïta de les tasques de reproducció social i, a la vegada, de les feines remunerades més precàries i mal pagades. De manera més profunda, les relacions de poder en el macro s'han de reproduir també en el micro i la seva expressió principal és el patriarcat.

Idees per afrontar el feixisme i construir l'escenari D

El feixisme del segle XX va ser derrotat per la conjunció de tres factors: un moviment obrer fort, la seva derrota militar (sobretot a la Segona Guerra Mundial) i l'inici d'un període de creixement sense precedent històric que va permetre l'articulació de la societat del consum i de "l'Estat del Benestar", el que es va alimentar amb l'inici de l'ús massiu del petroli com a font d'energia bàsica. A Espanya, on el feixisme va guanyar la Guerra Civil, la seva derrota com a moviment va trigar més (cosa que no vol dir que les seves elits deixessin el poder).

Tanmateix, aquesta societat del "benestar" ha marxat per no tornar mai més, ja que s'està esgotant la base material en la qual es va sostenir: grans quantitats de matèria i energia, i grans embornals planetaris encara relativament inalterats. A més, no hi ha temps per a transicions realment justes. Les transicions estan succeint ja en un entorn de fortes desigualtats i societats individualistes, colonials, i mancades d'autonomia.

Per tant, l'escenari social el segle XXI no és el de l'1% contra el 99% (si és que aquesta equació ha sigut alguna vegada correcta), sinó el de l'1% + 20% feixista (per posar una xifra, que és inventada) contra el 79% restant. Seran (ja van sent) societats molt polaritzades en les que el diàleg amb l'estat feixista resultarà, com va succeir al segle XXI, gairebé quimèric. Això comporta implicacions importants.

La primera és que les masses socials hauran de defensar-se no només de les elits, sinó de parts d'elles mateixes. Les guerres civils obertes o encobertes estan servides. Afrontar aquests escenaris buscant la construcció de societats jutes, solidàries, democràtiques i sostenibles no pot donar-se a través de la violència. El paisatge que va quedar a l'Europa Oriental victoriosa de la Segona Guerra Mundial va resultar desolador. El de l'Europa Occidental, a més d'irrepetible, no era millor si entenem com es va sostenir a través de l'explotació de la majoria del planeta. La violència mai ha obert el camí de l'alliberament humà, ja que, com diu Ormazabal (2009): "no porta més que patiments i insensibilitza davant del dolor aliè, imposa la dialèctica amic-enemic, deshumanitza l'adversari polític, acaba militaritzant la rebel·lia, tanca portes, destrueix ponts que han de tornar a construir-se, desvia objectius, condiciona la pràctica del conjunt de la dissidència, facilita la violència de l'estat, obstaculitza la participació social i porta a la immobilitat de la majoria".

Però, en realitat no existeixen dues cultures pures, la violenta i la no-violenta, sinó tota una gradació en funció de les persones, els contextos i els moments. Per això, en la transició cap a un món no-violent des de la situació actual una opció es anar rebaixant l'ús de la violència, encara que s'hagi d'usar per ser el "llenguatge" comú. Es respondrà a la violència amb graus decreixents de violència. No és el mateix defensar-se que atacar, per exemple. La manera

d'actuar de l'EZLN¹⁰¹ encaixaria molt amb aquest tipus d'actuació i podria continuar servint com a model. A més, davant d'una agressió també es podrà fugir, demanar ajuda o resistir pacíficament. Una altra opció serà canviar el marc de joc, per exemple moure's per una altra banda del territori o portar el conflicte a un altre pla.

Una segona implicació de l'equació 1%+20% vs 79% és la importància de crear fonts àmplies en aquest 79% per frenar el feixisme. L'hegemonia del feixisme estarà determinada en funció de si aquest 79% forma un bloc antifeixista o una part substancial d'aquest deixa fer al feixisme. Construir aquests fronts és complicat perquè, en realitat, aquest 79% és molt heterogeni. En concret, dins d'aquest s'hi troben alguns dels agents que han establert les bases per l'auge del feixisme. L'exemple més significatiu és la socialdemocràcia representada pel PSOE (però que és molt més que el PSOE). Ha sigut un actor clau en l'augment de les desigualtats socials, de l'individualisme, de la pèrdua d'autonomia social, de la desacreditació del sistema parlamentari o de la desorientació social. Però, a la vegada, la socialdemocràcia se situarà en el bloc del 79%. Podem teixir aquestes aliances sense estar, a la vegada, alimentant les bases del feixisme? Fins i tot, encara que la resposta a la pregunta fos no, valdria la pena intentar-ho? Crec que sí, ja que aquest és un altre exemple de les opcions menys dolentes a les que ens hem d'encarar. Una altra cosa serà quina forma prendran aquestes aliances.

En l'articulació del 79% resultarà molt important crear alternatives que permetin a la població satisfer les seves necessitats, sortejant, així, les emocions que poden fer créixer el feixisme (por, desesperació, frustració). Aquestes alternatives hauran de dotar d'autonomia a les persones per satisfer les seves necessitats sense comptar amb l'estat i, sobretot, el mercat. Per a fer-ho, caldria avançar en processos de dessalarització (per exemple, creant horts comunitaris en què no hi hagi una relació contractual, sinó que el treball col·lectiu sigui recompensat amb l'accés als aliments) i la desmercantilització (per exemple, traient del mercat béns com l'habitatge que passin d'estar sota règim privat o públic a comunitari i accedir-hi mitjançant el dret d'ús). Aquestes economies també han de ser resilients als contextos de col·lapse i justes (Rubio et al., 2019).

Encara que aquestes alternatives són un requisit imprescindible per frenar el feixisme i, a la vegada, construir societats justes, democràtiques, solidàries i sostenibles, també serà necessari un repartiment profund de la riquesa. En primer lloc, les polítiques que contempla l'escenari D han d'anar acompanyades d'una reestructuració dràstica del treball. Una primera mesura seria el seu repartiment (no només de l'ocupació, sinó també de les tasques de cures no remunerades). Per exemple, amb una jornada de 30 hores setmanals i repar-

---

101. Ejército Nacional de Liberación Zapatista

timent de l'ocupació, en l'escenari D es generarien 1.300.000 llocs de treball segons el nostre model. Però de ben segur que serien imprescindibles, també, mecanismes de repartiment de la riquesa, com la renda bàsica de les iguals o importants expropiacions (incloses de terres per poder posar en marxa la ruralització social que l'escenari D dibuixa com a necessària). Dit d'una altra manera, la transició ecològica ha de ser a la vegada cap a societats justes i autònomes.

Es podria pensar que aquest tipus de polítiques redistributives són factibles també en els escenaris BAU i GND. Tanmateix, en ser escenaris que es segueixen movent dins el marc del capitalisme, que a la vegada requereix inevitablement l'explotació humana per reproduir el capital, no és molt realista esperar que això succeeixi en la profunditat suficient. La construcció de "l'Estat del Benestar" va suposar l'exemple més gran històric de redistribució en el si del capitalisme. Però es va fer a costa d'augmentar exponencialment la degradació ambiental (cosa que va permetre maximitzar els beneficis i repartir-los en part) i incrementar els graus d'explotació a escala global (per més que es produís una certa redistribució en les societats centrals). Per això és més probable que, almenys en l'escenari BAU, esdevingui en nous autoritarismes.

En qualsevol cas, la redistribució és, òbviament, una lluita a realitzar estiguem en el context que estiguem. Ho és perquè en un context de decreixement de l'economia, o som capaços d'alterar els percentatges als que accedeixen els nostres estrats socials més desafavorits o la quantitat de riquesa que els arribi serà cada vegada més petita, el que posarà seriosament en dubte la seva capacitat de supervivència. No és el mateix l'1% de 1000, que de 100.

En la disputa cultural, l'escenari D ha de tenir sentit no només ambiental, sinó també vital. Si es possessin en marxa les mesures descrites, treballaríem menys hores en total, en dedicariem més a les cures no remunerades, menys a la feina (tant pública com privada) i apareixeria un camp de treball autogestionat no capitalista emmarcat en l'economia social i solidària que potencialment tindria molt més sentit vital que l'alienació capitalista. Per mi, una vida que mereixi més ser viscuda. Necessitem comunicar i demostrar amb experiències concretes que una vida austera (però no miserable) i amb una relació harmònica amb els ecosistemes és probablement una vida més feliç i plena. Això, a més, serà imprescindible per reduir el 20% feixista (o, almenys, perquè no augmenti).

Però no ens enganyem ni enganyem a la resta: arribar a una societat com la que apunta l'escenari D és complicat i exigeix sacrificis, començant per la renúncia a molts dels nostres privilegis, pel que per una part important de la població no serà mai una opció desitjable. A més, amb la correlació de forces, el nivell de desigualtats, vulnerabilitat social i falta d'autonomia existent, i l'hegemonia dels valors capitalistes, no és realista pensar que es podran dur a terme canvis tan profunds en tan poc temps sense dolor social. És més, inclús en els escenaris de màxims de redistribució de la riquesa, les reconversions, en el pla laboral, són tan importants i accelerades que vindran acompanyades de dosis de patiment. D'aquesta manera, és important recalcar que l'escenari D

és només el menys dolent i el grau de patiment dependrà de l'èxit de les lluites que estem realitzant. Cap canvi mínimament emancipador es podrà realitzar sense enfrontament amb les classes capitalistes. Aquest és un altre missatge central.

Per trobar el sentit als canvis del tipus dels de l'escenari D, històricament les espiritualitats han desenvolupat un paper determinant i poden tornar-ho a fer. Encara que aquest serà un altre terreny de disputa amb les opcions feixistes.

També complirà un paper important articular discursos holístics que ens permetin comprendre elements bàsics dels nostres temps. Necessitem entendre i mostrar la interrelació entre les crisis econòmiques, socials, polítiques i ambientals. També la irreversible esquerra del metabolisme industrial i les oportunitats que això brinda per articular societats emancipades. Discursos que puguin explicar amb senzillesa suficient la complexitat de la nostra època i, sobretot, l'estupidesa de les receptes simplistes de l'extrema dreta.

Un últim apunt en el pla cultural. Una empatia àmplia (amb persones properes i llunyanes, i amb la resta d'éssers vius) entre el sector feixista serà molt complicat, però sí que es pot assolir dins del 79%. Per a fer-ho, serà necessari articular models educatius formals (González Reyes et al. 2018), no formals i informals (Ecologistas en Acción, 2017) que busquin la connexió amb el dolor aliè.

Per acabar, posem-nos en la visió més obscura el triomf polític i social del feixisme. No existeix cap mena d'exemple històric en què aquests règims s'hagin pogut mantenir més enllà d'unes dècades, que és molt poc temps històricament. La necessitat de llibertat és una de les bàsiques dels éssers humans, tan mobilitzadora i important com la de la supervivència, seguretat o identitat (Max-Neef, 2006). A més, el feixisme no serà capaç de garantir la supervivència. Per això, tard o d'hora sorgiran moviments socials que acabaran amb les articulacions feixistes. Treballem perquè sigui aviat.

Bibliografia

Capellán-Pérez, I.; de Castro, C.; González, L. J. M. (2019). Dynamic Energy Return on Energy Investment (EROI) and material requirements in scenarios of global transition to renewable energies. *Energy Strategy Reviews*. DOI: 10.1016/j.esr.2019.100399.

Carlson, C. J.; Albery, G. F.; Merow, C.; Trisos, C. H.; Zipfel, C. M.; Eskew, E. A.; Olival, K. J.; Ross, M.; Bansal, S. (2020). Climate change will drive novel cross-species viral transmission. *BioRxiv*. DOI: 10.1101/2020.01.24.918755.

Cembranos, F. (2020). Pepitas de oro psicológicas ante el confinamiento. *ctxt.es*.

Díaz, S., Settele, J., Brondízio, E.S., Ngo, H.T., Agard, J., Arneth, A., Balvanera, P., Brauman, K.A., Butchart, S.H., Chan, K.M. and Garibaldi, L.A. (2019). Pervasive human-driven decline of life on Earth points to the need for transformative change. *Science*. DOI: 10.1126/science.aax3100.

Eckstein, D.; Künzel, V.; Schäfer, L.; Wings, M. (2019). Índice de Riesgo Climático Global 2020. German watch.

Ecologistas en Acción (2017). 99 preguntas y 99 experiencias para aprender a vivir en un mundo justo y sostenible. Ecologistas en Acción.

Fernández Durán, R.; González Reyes, L. (2018). En la espiral de la energía. Libros en Acción y Baladre: Madrid.

Flores, L. (2020). Covid19 y la doctrina del shock en los mercados financieros. elsaltodiario.com.

Global Witness (2019). Overexposed How The IPCC's 1.5°C Report Demonstrates The Risks Of Overinvestment In Oil And Gas. Global Witness.

González Reyes, L. (2018). Algunas ideas sobre cómo comunicar el colapso civilizatorio. Albelda, J.; Parreño, J. M.; Marreno, J. M. (eds). Humanidades ambientales. Pensamiento, arte y relatos para el siglo de la Gran Prueba. Catarata: Madrid.

González Reyes, L. (coord) (2018). Educar para la transformación ecosocial. Orientaciones para la incorporación de la dimensión ecosocial al currículo. FUHEM: Madrid.

González Reyes, L.; Actis, W. (2019). ¿Cómo de alternativas son nuestras alternativas? Criterios para articular economías feministas, ecológicas y solidarias. RESISE. DOI: 10.33776/resise.v2i0.3663.

González Reyes, L.; Almazán, A.; Lareo, A.; Actis, W.; Bueno, L. M.; Madorrán, C.; Santiago Muñío, E.; de Benito, C. (2019). Escenarios de trabajo en la transición ecosocial 2020-2030. Ecologistas en Acción: Madrid.

González Reyes, L. (2020a). ¿Cómo serían vidas que se adapten a los límites ambientales?. youtube.com.

González Reyes, L. (2020b). Pandemia y colapso sistémico. Ecologista, n.º 104.

Hansen, J., Sato, M., Kharecha, P., Schuckmann, K.V., Beerling, D.J., Cao, J., Marcott, S., Masson-Delmotte, V., Prather, M.J., Rohling, E.J. and Shakun, J. (2017). Young people's burden: requirement of negative CO2 emissions. Earth System Dynamics. DOI: 10.5194/esd-8-577-2017.

IPCC (2019). Calentamiento global de 1,5 °C. OMM, PNUMA.

Max-Neef, M. (2006, primera edición: 1994). Desarrollo a escala humana. Icaria: Barcelona.

Nieto, J.; Carpintero, O.; Miguel, L. J.; de Blas, I. (2020). Macro economic modelling under energy constraints: Global low carbon transition scenarios. Energy Policy. DOI: 10.1016/j.enpol.2019.111090.

Ormazabal, S. (2009). 500 ejemplos de no violencia. Otra forma de contar la historia. Bidea Helburu Taldea, Manu Robles Arangiz Institua: Bilbao.

Parrique, T.; Barth, J.; Briens, F.; Kerschner, C.; Kraus-Polk, A.; Kuokkanen, A.; Spangenberg J.H. (2019). Decoupling debunked: Evidence and arguments against green growth as a sole strategy for sustainability. European Environmental Bureau.

Rubio, M.; Rivero, M.; González Reyes, L. (coords) (2019): Horizontes ecosociales. Indicadores de resiliencia local y justicia global. Solidaridad Internacional de Andalucía.

Steffen, W.; Rockström, J.; Richardson, K.; Lenton, T. M.; Folke, C.; Liverman, D.; Summerhayes, C. P.; Barnosky, A. D.; Cornell, S. F.; Crucifix, M.; Donges, J. F.; Fetzer, I.; Lade, S. J.; Scheffer, M.; Winkelmann, R.; Schellnhuber, S. J. (2018). Trajectories of the Earth System in the Anthropocene. PNAS. DOI: 10.1073/pnas.1810141115/-/DCSupplemental.

Trisos, C. H.; Merow, C.; Pigot, A. L. (2020). The projected timing of abrupt ecological disruption from climate change. Nature. DOI: 10.1038/s41586-020-2189-9.

UNEP (United Nations Environment Programme) (2019). Emissions Gap Report 2019. UN.

WHO (World Health Organization) (2018). Climate change and health. *who.int*.